

Est alius mihi locus ¹¹ ad hanc istius cupiditatem demonstrandam servatus. Athenis audistis, ex æde Minervæ grande auri pondus ablatum: dictum hoc est in Gn. Dolabellæ iudicio. Dictum? etiam æstimatum ¹². Hujus consilii non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. Delum venit: ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam suffulit signa pulcherrima, atque antiquissima: eaque in onerariam navem suam conjicienda curavit. Postridie cum fanum spoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant. Est enim tanta apud eos ejus fani religio, atque antiquitas, ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. Verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret.

XVIII. Tum subito tempestates coortæ sunt maximæ, Judices, ut non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido confisteret: ita magni fluctus ejiciebantur ¹³. Hic navis illa prædonis istius, onusta signis religiosi, expulsa atque ejecta fluctu, frangitur. In litore signa illa Apollinis reperiuntur: jussu Dolabellæ reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur.

Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio unquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? Illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso, manus impias ac sacrilegas asferre conatus es? Si in pueritia non his artibus & disciplinis institutus eras, ut ea, quæ literis mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoriæ ac literis, Latonam ex longo errore, & fuga, gravidam, & jam ad pariendum vicinam, temporibus

¹¹ Est alius mihi locus] De signis scilicet. An peculatus, si hinc evaserit Verres? Idem.

¹² Æstimatum] Imposito pretio exactum,

secundum legem reperundarum. Idem.

¹³ Ita magni fluctus ejiciebantur] Extra fines litoris exibant. Idem.

bus exactis ¹⁴, confugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse? Qua ex opinione hominum, illa insula eorum sanctorum sacra putatur ¹⁵: tantaque ejus auctoritas religionis & est, & semper fuit, ut ne Persæ quidem ¹⁶, cum bellum toti Græciæ, diis hominibusque ¹⁷ indixissent, & mille numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu sanum depopulari, homo improbilissime, atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? & si tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis jamdiu debeatur?

XIX. In Asiam vero postquam venit, quid ego adventus istius prandia, cœnas, equos, muneraque ¹⁸ commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse: item Erythris, & Halicarnasso. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cujus ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis ¹⁹, abstulit magno cum gemitu civitatis.

Illam vero expugnatio fani antiquissimi & nobilissimi Junonis Samiæ ²⁰, quam luctuosa Samiis fuit? quam acerba toti Asiæ? quam clara apud omnes? quam nemini vestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam

B b 2

¹⁴ Temporibus exactis] Mensibus exactis. Idem.

¹⁵ Sacra putatur] Sic Virgilius, *Sacra mavi colitur medio*. Elegerunt potius *sacra dicere*, quam id, quod in consuetudine est, *sacra*. Idem.

¹⁶ Ut ne Persæ quidem] Cyro, Dario, Xerxeque duce. Idem.

¹⁷ Diis hominibusque] Quia non solum homines erant, utpote barbari, verum etiam more gentis suæ nulla diis in terris templa condenda esse credebant, præsertim cum uni soli, quem venerarentur, vix mundus ipse sufficeret. Erant ergo & ædium sacra-

rum & simulacrorum everfores. Idem.

¹⁸ Equos, muneraque] Querendum cur equos e cæteris numeribus separavit? an, quia Asiæ magno pretio æstimant equos? Idem.

¹⁹ Quem quondam in comitio vidistis] Licebat enim muræ hæc signa deportare Romanam ædilibus, ad ornatum ludorum, & rursum locis reportare: nec hoc crimen dicitur in occasionem, quæ est de signis: quia specialiter crimen & breve est, nec habet, quod adjici possit. Idem.

²⁰ Junonis Samiæ] Hinc Virgil. *Posthabita coluisse Samo*. Idem.

fiam Samo venissent; responsum tulerunt, ejusmodi querimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, non ad prætorem, sed Romam deferri oportere²¹. Quas iste tabulas illinc, quæ signa sustulit? quæ cognovi egomet apud istum in ædibus nuper, cum obsignandi gratia venissem²². Quæ signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quæro, quæ apud te nuper ad omnes columnas²³, omnibus etiam intercolumniis, in silva²⁴ denique disposita sub dio²⁵ vidimus. Cur ea, quamdiu alium prætorem²⁶ cum iis iudicibus, quos in horum locum subfortitus eras, de te in consilium iturum putasti, tantum domi fuerunt? posteaquam nostris testibus nos, quam horis²⁷ tuis, uti malle vidisti; nullum signum domi reliquisti, præter duo, quæ in mediis ædibus sunt: quæ ipsa Samo sublata sunt? Non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuæ domi sæpe fuissent: ex quibus quærerem signa scirentne fuisse, quæ non essent?

XX. Quid tum hos de te iudicatuos arbitratus es, cum viderent, te jam non contra accusatorem tuum, sed contra quaestorem²⁸, sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium

²¹ Non ad prætorem, sed Romam deferri oportere] Atqui legimus, de Oppio & de Proclio, non apud populum Romanum depositas esse querelas, sed apud eos, sub quibus agebantur aut quaesturam, aut legationem. Legatus autem Verres non Neronis, sed Dolabellæ erat. Idem.

²² Cum obsignandi gratia venissem] Moris fuit, ut accusator obsignaret domum, & clausa omnia ejus, quem accusatus erat, ne qua furtorum indicia aut in vasis, aut in signis, aut in literis constituta, ab eo removerentur. Idem.

²³ Ad omnes columnas] Locus intercolumnium dicitur. Idem.

²⁴ In sylva] In viridario. Idem.

²⁵ Sub dio] Id est, sub caelo. Cælum Græci τὴν θῆαν dicunt: sed ita declinatur, hoc dium, hujus dii, huic dio, hoc dium, o dium, ab hoc dio. Idem.

²⁶ Quando alium prætorem] Metellum scilicet, cum iudicibus, quos in horum locum, quemadmodum supra dixit, subfortitum se Verres esse credebatur. Idem.

²⁷ Nostris testibus, quam horis] Ulus est

enim prima actione Cicero magis testibus suis, quam temporibus, id est, suis ad dicendum lege datis. Idem. Uti tuis horis, perinde interpretor quasi dixisset, tibi commodis, vel, tempore tuis rationibus accommodato, & apposito. Ut sit, Posteaquam vidisti nos tantum nolle in accusando temporis consumere, quantum tibi commodum fuisset. Horomanus.

²⁸ Quaestorem] Legitur & Quaestorem. Si Quaestorem, illum ipsum Glabronem, cujus cura est, ut focis omnia rapta reddantur; si Quaestorem, eum ad quem rediguntur pecunie ex proscripti bonis, & a quo focis adnumerantur. Sectorem autem dicit æstimatorem relemptoremque honorum damnati, atque proscripti, qui spem scilicet lucri sui, id est, secutus spem æstimationis suæ, bona omnia auctione vendit, & semel insertæ pecunie ex ærario, vel focis. Contra hos igitur jam pugnat Verres, inquit Tullius, subrahens omnia signa, non contra me, qui illum, etiam subrahentis signis, testimoniis tamen possum convincere. Afton.

Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus²⁹, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellæ fuisse una cum isto Sami: seseque tum scire spoliatum esse sanum Junonis, & oppidum Samum: posteaque se causam apud Chios, cives suos, Samiis accusantibus, publice dixisse: eoque se esse absolutum, quod planum fecisset, ea, quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se, pertinere.

Aspendum, vetus oppidum, & nobile in Pamphylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. Non dicam illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse: omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plautris evecta, aportataque esse. Atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo sæpe audistis id, quod est Græcis hominibus in proverbio, quem omnia intus canere dicebant³⁰, sustulit, & in intimis suis ædibus posuit: ut etiam illum ipsum artificio suo superasse³¹ videatur.

Pergæ sanum antiquissimum³² & sanctissimum Dianæ sci-mus esse. Id quoque a te nudatum ac spoliatum esse; ex ipsa Diana, quod habebat auri, detractum atque ablatum esse dico. Quæ, malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum, atque amicorum urbes adisti, legationis jure & nomine; si in eas vi cum exercitu imperioque invasisse, tamen, opinor, quæ signa, atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, hæc non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses.

XXI. Quid

²⁹ Trierarchus] Navi triemi præpositus. Trierem ternos remorum ordines habet: ita ille carminis, & quadrivem, & deinceps dicuntur. Idem.

³⁰ Quem omnia intus canere dicebant] Cum canunt cithariste, utriusque manus funguntur officio. Dextra plectro utitur: & hoc est foris canere. Sinistra digitis chordas carpit; & hoc est intus canere. Difficile autem quod Aspendius citharista faciebat, ut non uteretur cantu utraque manu, sed omnia, id est, universam cantionem, intus & sinistra tantum manu complecteretur. Unde omnes

quotquot fures erant, a Græcis Aspendii Cithariste in proverbio dicebantur, quod, ut ille carminis, ita isti furorum occultatores erant. Valet hoc proverbium & in eos, qui multum intestinis suis commodis consulunt præter honestatem. Idem.

³¹ Artificio superasse] Ut interius positus esset, qui intus cantare confueverat. Idem.

³² Pergæ sanum antiquissimum] Apparet oppidum Pergam vocari, cujus nominativus casus Pergæ est: ergo adverbium loci Pergæ. Fanum, religiosissimum templum unde fata petuntur.

XXI. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione³³, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque, regem potentissimum, vicit? quid de Flaminio, qui regem Philippum, & Macedoniam subegit? quid de L. Paulo, qui regem Persem vi ac virtute superavit? quid de L. Mummius³⁴, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam, Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesque Achajæ Bœotiaque multas, sub imperium populi Romani ditionemque subjunxit? quorum domus cum honore & virtute florent, signis, & tabulis pictis erant vacuæ. At vero urbem totam, templa deorum, omnesque Italiae partes illorum donis ac monumentis exornatas videmus.

Vereor, ne hæc forte cuiquam nimis antiqua, & jam obsoleta videantur. Ita enim tum æquabiliter omnes erant hujusmodi³⁵, ut hæc laus eximie virtutis & innocentie, non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videantur. P. Servilius³⁶, vir clarissimus, maximis rebus gestis, adest: de te sententiam laturus est: Olympum³⁷ vi, copiis, consilio, virtute cepit, urbem antiquam, & omnibus rebus auctam, & ornatam. Recens exemplum fortissimi viri profecto. Nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hostium, cepit, quam tu in iisdem illis locis legatus quæstorius³⁸ oppida pacata sociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curasti.

Tu,

³³ Quid de L. Scipione? De quo cum senatus ambigeret, utrum idoneus esset, qui in Asiam contra Antiochum mitteretur, P. Scipio Africanus, frater ejus, legatum se obtulit ad id bellum gerendum, & victoriam reportavit. *Idem.*

³⁴ Quid de L. Mummius? Legatorum populi Romani violatorum causa bellum adversus Corinthum Græcam urbem cepit populus Romanus, eamque delevit duce Memmio. Cur autem Græcorum triumphorum ponit exempla? quia de signis loquitur, quorum copia apud Græcos est constituta. *Idem.*

³⁵ Omnes erant ejusmodi? Boni scilicet. *Idem.*

³⁶ P. Servilius? Bona occasio promerendi

judicis cum obestatione conjuncta: hic enim bellum in Cilicia gessit, deque ea triumphavit captis Coryco, Olympo, Phaselide, tribus magnis ejus terræ urbibus. *Idem.*

³⁷ Olympum? Id nomen bis relictus Cicero, fide Strabonis, *Geogr. lib. xiv*, pro quo Lambinus, Manutius, alique maluerunt Olympum. *Græcorum.* In eo quidem numero non est Horomanus, qui cum ipsum Strabonem, indicatum a Græco, locum descripsit. Abundantibus otio multa de his rebus disseget Henr. Noris, in *Centograph. Pisan. Dissert. II. cap. II. Olivæ.*

³⁸ Legatus quæstorius? Legatum ex quaestore agens. *Asconius.*

Tu, quæ ex fanis religiosissimis per scelus & latrocinium abstulisti, ea nos videre, nisi in tuis, amicorumque tuorum testis, non possumus: P. Servilius, quæ signa atque ornamenta ex urbe hostium, vi & virtute capta, belli lege, atque imperatorio jure sustulit, ea populo Romano apportavit, per triumphum vexit³⁹, in tabulas publicas ad ærarium perscribenda⁴⁰ curavit. Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATÆ P. SERVILII. Non solum numerum signorum, sed etiam uniuscujusque magnitudinem, figuram, statum⁴¹, literis describi vides. Certe major est⁴² virtutis, victoriæque jucunditas, quam ista voluptas, quæ percipitur ex libidine & cupiditate. Multo diligentius habere dico Servilium prædam populi Romani, quam te tua furta notata atque descripta.

XXII. Dices, tua quoque signa⁴³ & tabulas pictas, ornamenta urbi foroque populi Romani fuisse. Memini: vidi simul cum populo Romano forum, comitiumque⁴⁴ adornatum ad speciem magnifico ornatu; ad sensum, cogitationemque acerbo & lugubri. Vidi collucere omnia furtis tuis, præda provincialiarum, spoliis sociorum, atque amicorum. Quo quidem tempore, Judices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. Vidit enim eos, qui judiciorum dominos⁴⁵ se dici volebant, harum cupiditatum esse servos. Socii vero, nationesque exterae, spem omnium tum primum abje-

³⁹ Per triumphum vexit? Ferculis enim signa ante triumphantem vehi per pompam solebant. *Idem.*

⁴⁰ Ad ærarium perscribenda? Hæc fuit veterum diligentia, ut, quod quisque de subjugata provincia per triumphum apportasset, perscripsum in tabulis in ærario reponendis conficeretur. *Idem.*

⁴¹ Figuram, statum? Figura est circum gestum stumque membrorum: status circa ornatum & habitum vestis, insignium, & armorum. *Idem.*

⁴² Certe major est? Non video, quid apporet hic sensus. Nihil enim mirum, diligentem esse Servilium, quam Verrem, si ita est. Nisi forte, quod ait, Certe major est, sic accipiamus, quasi dicat, Vere major est: & quod subjunxit, argumentum sit,

virtutis, quam voluptatis, majorem esse fructum. *Idem.*

⁴³ Dices, tua quoque signa? Oratoria plerumque hanc sibi objicit questionem, quæ genus confessionis in se habet. Nam ædili atque prætori Hortensio, & item Metellis, rapta ex provinciis signa ad ornandum forum & comitium commoda verat Verres. Olim enim, cum in foro Iudi populo darentur, signis ac tabulis pictis partim ab amicis, partim e Græcia commodatis utebantur ad scenæ speciem, quia adhuc theatra non fuerant. *Idem.*

⁴⁴ Comitium? Locus propter fenatam, quo coire equitibus, & populo Romano licet. *Idem.*

⁴⁵ Qui se judiciorum dominos? Hortensium, cæterosque nobiles. *Idem.*

abjecere rerum, ac fortunarum suarum: propterea quod casu legati ex Asia, atque Achaja ⁴⁶, plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex suis fanis sublata, in foro venerabantur: itemque cætera signa & ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. Quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: *Nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum, atque amicorum, cum quidem viderent in foro populi Romani, quo in loco antea, qui sociis injurias fecerant, accusari & condemnari solebant, ibi esse palam posita ea, quæ ab sociis per scelus ablata, creptaque essent.*

Hic ego non arbitror illum negaturum ⁴⁷, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, ut opinor, solet hæc, quæ rapuit & furatus est, nonnunquam dicere se emisse: quoniam quidem ⁴⁸ in Achajam, Asiam, Pamphylia, sumptu publico, & legationis nomine *, mercator signorum tabularumque pictarum missus est.

XXIII. Habeo & istius, & patris ejus accepti tabulas ⁴⁹ omnes: quas diligentissime legi, atque digessi: patris, quoad vixit: tuas, quoad ais te confecisse. Nam in isto, judices, hoc novum reperietis. Audimus, aliquem tabulas nunquam

CON-

⁴⁶ Ex Asia, atque Achaja] Unde fuerant ista signa per furtum sublata. *Idem.*

⁴⁷ Non arbitror illum negaturum] Nam solebant magistratibus commodari reddenda. *Idem.*

⁴⁸ Quoniam quidem cum imperio ac securibus] *Επισημειωσθε τωσδε εννοησθετες.* Cum imperio ac securibus, bene: quia licet negotiari equitibus & privatis. *Idem.*

* Man. Lamb. nomine, cum imperio & securibus, mercator.

⁴⁹ Habeo & ipsius, patris ejus accepti tabulas] Id est, acceptarum pecuniarum. Legitur & ab eo, & accepti. Moris autem fuit, unumquemque domesticam rationem sibi totius vite suæ per dies singulos scribere, ex quo appareret quid quisque de redditibus suis, quid de arte, favore, lucrove seposuisset quoque die, & quid item sumptus damnavisset. Sed postquam obsequendis litteris reorum, ex suis quisque tabulis damnari capiti, ad nostram memoriam tota hæc

vetus consuetudo cessavit. Dicit igitur Tullius, habere se & patris ejus tabulas, quoad vixit, & ipse Verris, quoad confecisse dixit: ex quibus proditur, quam multas tabule pictas, quot signa apud eum, nulla emptionis origine, furto capta noscantur. Remoraturque in eo, quod se dicat Verres non ex aliquo tempore cepisse literas domesticæ rationis facere, sed ex aliquo tempore destitisse: quod factum nullo exemplo defendi potest. *Idem.*

⁵⁰ De M. Antonio] Hic est M. Antonius dissolutissimus orator totius oræ maritime, Græcæ mortuus: de quo ipse dicit, & post M. Antonii infinitum illud imperium senserant: & quem Sallustius ait perdidisse pecunie genium, & vacuum a curis nisi instantibus. *Idem.* M. Antonium oratorem non existimatum esse tabulas conficere, scribit in ipsius persona Cicero de Orat. lib. 11. cap. 23. De alio tamen Antonio locum Afconius interpretatur. *Hotomanus.*

confecisse: quæ est opinio hominum de Antonio ⁵⁰ falsa: nam fecit diligentissime. Verum sit hoc genus aliquid, minime probandum. Audimus, alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse? Est aliqua etiam hujusce rei ratio ⁵¹. Hoc vero novum & ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularem: utque ad M. Terentium, & C. Cassium consules ⁵², confecisse; postea destitisse. Alio loco, hoc cujuscumque sit, considerabimus ⁵³. Nunc nihil ad me attinet: horum enim temporum, in quibus nunc verior, habeo tabulas & tuas, & patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas optimas deportasse te, negare non potes: atque utinam neges ⁵⁴! Unum ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui, emptum esse: vicisti. Ne hæc quidem duo signa pulcherrima, quæ nunc ad impluvium ⁵⁵ tuum stant, quæ multos annos ad valvas Junonis Samiæ steterunt, habes quomodo emeris; hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis sola jam sunt, quæ sectorem expectant ⁵⁶, relicta ac destituta a cæteris signis.

XXIV. At, credo ⁵⁷, in hisce solis rebus indomitas cupiditates atque effrenatas habebat: cætera libidines ejus ratione

Tom. IV.

C c

aliqua,

⁵¹ Est aliqua etiam hujusce rei ratio] Vel mala, vel bona. Dicit ergo, etsi non bonam, apparet tamen esse aliquam rationem. Aut iste hoc dicit. Bona ratio nunquam scribendi, judicium perseverans de tabulis non conficiendis: aliquando capisse, correctio erroris in melius: destitisse cum coepisset, mala ratio: est enim inconstans, & mutatio quædam in deterius. *Afconius.*

⁵² Utique ad M. Terentium, & C. Cassium consules] Ab hoc consulari videtur tabulas Verres rationum suarum destitisse consignare: quamvis a præsentem tempore non longe abest. *Idem.*

⁵³ Alio loco, cujuscumque sit, considerabimus] Scilicet ad regenda furtiva pertinet ista prætermisso rationum, ne conscriptis iis, quæ habuit, & iis, quæ nunc habet, extraordinaria rerum possessio cerneretur. *Idem.*

⁵⁴ Atque utinam neges] Cum enim confiteris, etsi improbe, videris tamen aliquid dicere, cum dicis, Emi, non rapui. Si autem negaveris, & convinceris, & hujusmodi defensione nudaberis. *Idem.*

⁵⁵ Impluvium] Locus sine tecto in aedibus, quo impluere imber in domum possit. *Idem.*

⁵⁶ Quæ sectorem expectant] Reputandarum causa ita se habet, ut si convictus reus sit, acque damnatus, pecuniam reddat æstimatam, hoc est, in pretium redactis omnibus furtis: quam summam pecuniam posteritatis ejus bonis sectores curabant. Sectores autem dicti sunt, qui spem lucri fecerunt, bona condemnatorum semel auctionabantur, proque iis pecunias venditabant singulis: ac postea pro compendio suo singulas quasque res pecunia populo venditabant. Sola ergo hæc duo signa dicit apud Verrem relicta, asportatis ad amicos cæteris signis. *Idem.*

⁵⁷ At, credo] Transitus ad aliam criminum speciem. Non enim hæc, quæ ante acta sunt, sic dicit, tamquam Siciliensia crimina, propria hujus cognitionis, quæ per singulos libros constat esse divisa, ut de jure dicendo, de re frumentaria, de signis, de suppellectilibus. *Idem.*

aliqua, aut modo continebantur. Quam multis istum ingenium, quam multis matribus familias, in illa tetra atque impura legatione vim attulisse existimatis? equo in oppido pedem posuit, ubi non plura stuprorum flagitiorumque suorum, quam adventus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia, quae negari poterunt, praetermittam: etiam haec, quae certissima sunt & clarissima, relinquam: unum aliquod de nefariis istius factis eligam: quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc oneris negotiique imposuit, pervenire.

Oppidum est in Hellepontio Lampacum, Judices, in primis Asiae provinciae clarum & nobile: homines autem ipsi Lampaceni tum summe in omnes cives Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati & quieti, prope praeter ceteros ad summum Graecorum otium⁵⁸ potius, quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. Accidit, cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset⁵⁹, ut se ad regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quaestum suum, quam ad republicae tempus accommodatum depoposcisset: ut illo itinere veniret Lampacum, cum magna calamitate, & prope pernicie civitatis. Deducitur iste ad Janitorem quendam⁶⁰ hospitem: comitesque ejus item apud ceteros hospites collocantur. Ut mos erat istius, atque ut eum suae libidines flagitiosae⁶¹ facere admonuerant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti videant⁶² & investigent⁶³, ecqua virgo sit, aut mulier digna, quamobrem iste Lampaci diutius commoraretur.

XXV. Erat comes ejus Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines⁶⁴: qui miro artificio, quocumque venerat, haec investigare omnia solebat. Is ad eum rem istam deferret;

⁵⁸ Ad summum Graecorum otium] Dixit hoc secundum illam sententiam de Graecis habitam, quos otiosos & leves esse consensum est. Idem.

⁵⁹ Cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset] Ergo non e republica ire coactus est, sed ut mitteretur ambitione perficit. Nicomedes autem Bithynia rex est, Sadala Thracia; ambo foeci populi Romani. Idem.

⁶⁰ Janitorem quendam] Janitorem cum dixisset, addidit quendam, ut ostenderet non

appellativum nomen esse, sed proprium. Idem.

⁶¹ Flagitiosae] Flagitiosae. Graev.

⁶² Videant] Si in promptu res. Asc.

⁶³ Investigent] Quam non videant. Et indeo posterius positum. Idem.

⁶⁴ Homo factus ad istius libidines] In nascendo fors est, in faciendo industria. Bene ergo non natum, sed factum dixit. Non enim naturam perducit procreare Verri, sed ipsum sibi docendo post eos fingere. Idem.

Philodamum esse quendam genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampacenorum: ejus esse filiam, quam cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; sed eam summa integritate, pudicitiaeque existimari. Homo, ut haec audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse nunquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Janitor, qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in ipso se offenderit⁶⁵, hominem summa vi retinere coepit. Iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit: Rubrium, delicias suas, in omnibus ejusmodi rebus adiutorem suum, & conscium, parum laute diversari dicit: ad Philodamum deduci jubet. Quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis jam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit, munus illud suum non esse: se, cum suae partes essent⁶⁶ hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen praetores, & consules, non legatorum aefclas, recipere solere. Iste, qui una cupiditate⁶⁷ raperetur, totum illius postulatam causamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit.

XXVI. Hic Philodamus, posteaquam jus suum⁶⁸ obtinere non potuit; ut humanitatem, consuetudinemque suam retineret, laborabat⁶⁹. Homo, qui semper hospitalissimus, amicusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitum in domum suam recepisse: magnifice, & ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium comparat: rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, invitet: locum sibi soli, si videatur, relinquat. Etiam

C c 2 filium

⁶⁵ Ne quid in ipso se offenderit] Cicero ego scripsisse censeo: Ne quid ipso offenderit. Delendum omnino n. se. Sic enim loquitur Cicero solet. Est autem, ne quid commiserit quo Verrem offenderit. Graev.

⁶⁶ Cum suae partes essent] Id est, vicissitudo tangeret. Simul enim offendere vult, nec suscipiendi sibi esse nunc hospitem, & cum suscipiat, condignum solere susci-

pere. Afoon.

⁶⁷ Una cupiditate] Una vel praecipua: vel vere una. Extra quam non jure, non more, non honestate moveretur. Idem.

⁶⁸ Jus suum] Ne Rubrium pateretur. Idem.

⁶⁹ Laborabat] Bene, quia invitum susceperat hospitem se indignum. Idem.

filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad cœnam. Rubrius istius comites invitavit: eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset? Mature veniunt: discumbitur. Fit sermo inter eos, & invitatio, ut Græco more biberetur? Hortatur hospes: pocunt majoribus? poculis: celebratur omnium sermone lætitiæque convivium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est; Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? Homo, qui & summa gravitate, & jam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius. Tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris esse Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non est: vocetur mulier: & simul servis suis Rubrius, ut januam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat.

Quod ubi ille intellexit id agi, atque id parari, ut filie suæ vis afferretur: servos suos ad se vocat: his imperat, ut seipsam negligant: filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domesticæ mali filio suo nuntiet. Glamor interea fit tota domo; pugna inter servos Rubrii, atque hospitis. Jactatur domi suæ vir primus, & homo honestissimus. Pro se quisque manus affert: aqua denique serventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Hæc ubi filio nuntiata sunt: statim exanimatus ad ædes contendit, ut & vitæ patris, & pudicitie sororis succurreret. Omnes eodem animo Lamplaceni, simul ut hoc audiverunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum injuriæ magnitudo movebat, ad ædes noctu convenerunt. Hic licetor istius Cornelius, qui cum ejus servis erat a Rubrio, quasi in præsidio, ad auferendam mulierem

70 *Quid opus esset*] Ut mulieri scilicet vis afferretur. *Idem.*

71 *Græco more biberetur*] Grandibus, inquit, poculis, & meracis potionibus, qui non intelligunt dicta Ciceronis: & hoc putant Græco more potare. Est autem Græcus mos (ut Græci dicunt) *εὐχέλαιον ποίνειν* (cum merum cyathis libant, salutatantes primo deos, deinde amicos suos nominant). Nam toties merum bibunt, quoties

& deos, & caros suos nominatim vocant. *Idem.*

72 *Pocunt majoribus*] Sunt, qui prodigiosa scilicet O licera pocunt legunt, quasi sæpe potant. Sed pocunt provocant intelligendum est. Ut sit sensus: provocant se invicem. Majoribus autem poculis pocunt a vincera, id est petunt: ut subaudiatur bibere. *Idem.*

collocatus, occiditur; servi nonnulli vulnerantur; ipse Rubrius in turba sauciatur. Ille, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua evolare, si posset.

XXVII. Postridie mane homines in concionem veniunt. Quærent, quid optimum factu sit? Pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur. Inventus est nemo, cujus non hæc & sententia esset, & oratio: *Non esse merendum, si istius nefarium scelus Lamplaceni uli vi manumque essent, ne senatus populusque Romanus, in eam civitatem animadverrendum putaret. Quod si hoc jure legati populi Romani in socios, nationesque exterarum uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret; quidvis esse perpeti satius, quam in tanta vi atque acerbitate versari.* Hæc cum omnes sentirent, & cum in eam rationem pro suo quisque sensu ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, in qua iste diversabatur, profecti sunt: cedere januam faxis, instare ferro, ligna & sarmenta circumdare, ignemque subicere cœperunt. Tum cives Romani, qui Lamplaci negotiabantur, concurrunt: orant Lamplacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam injuria legati putaretur: sese intelligere hominem illum esse impurum ac nefarium: sed, quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lamplaci postea; levius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam si legato non pepercissent.

Sic iste, multo sceleratior & nequior, quam ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit. Ille, quod ejus avaritiam cives Romani ferre non potuerant, Uticæ domi suæ vivus exustus est: idque ita illi merito accidisse existimatum est, ut lætarentur omnes, neque ulla animadversio constitueretur:

73 *Quærent, quid optimum factu sit*] A deo non Græca levitate res gestæ sunt, sed agitato consilio defensa libertas. *Idem.*

74 *Levius eorum peccatum*] Magna vi oratoria, etiam parcere peccatum esse dicebant, inquit, quia Verri parcebatur, sed tamen leve, quia legato. *Idem.*

75 *Sic iste multo sceleratior, & nequior, quam ille Adrianus*] Cinnanis temporibus cum C. Fabius Adrianus, ut alii ajunt, le-

gatus, ut alii putant, pro prætor, vel prætor, provinciam obtineret Africam, Uticæ in prætorio suo vitus usus est, quod corrupto servitio civitatis illius de principum nec conspiratib dicere. Sed oportune Tullius causam tacet illatæ necis in Adriano, & insultam mortem ejus ostendit: quem dicit oratorie non in hospitio, sed domi suæ vivum crematum. Et ille, sic dixit, ut de notissimo videretur loqui. *Idem.*

retur : hic sociorum ambustus incendio , tamen ex illa flamma periculoque evolavit : neque adhuc causam ullam excogitare potuit , quamobrem commiserit , aut quid eveniret , ut in tantum periculum veniret . Non enim potest dicere , Cum seditionem sedare vellem , cum frumentum imperarem , cum stipendium cogerem , cum aliquid denique reipublicæ causa gererem : quod acrius imperavi , quod animadverti , quod minatus sum . Quæ si diceret : tamen ignosci non oporteret , si nimis atrociter imperando sociis , in tantum adductus periculum videretur .

XXVIII. Nunc cum ipse causam illius tumultus neque veram dicere , neque falsam confingere audeat : homo autem ordinis sui frugalissimus , qui tum accensus C. Neroni ⁷⁶ fuit , P. Tettius , hæc eadem se Lampaci cognosse dixerit : vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro , qui tum in Asia tribunus militum fuit , hæc eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat : potestis dubitare , quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit , quam ad vestrum iudicium reservare ? Nisi vero illud diceret , quod & in testimonio Tettii , prioræ actione interpellavit ⁷⁷ Hortensius : quo tempore quidem signi satis dedit , si quid esset , quod posset dicere , se tacere non posse ; ut , quamdiu in cæteris rebus tacuerit , scire omnes possemus , nihil habuisse quod diceret . Hoc tum dixit , Philodamum , & ejus filium , a C. Nerone esse damnatos . De quo ne multa disseram , tantum dico , secutum id esse Neronem , & ejus consilium , quod Cornelium licitorem occisum esse constaret : putasse non oportere ⁷⁸ esse cuiquam , ne in ulciscenda quidem injuria , hominis occidendi potestatem . In quo video , Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis :

⁷⁶ *Accensus Neroni*] Accensus nomen est ordinis , & promotionis in militia , ut nunc dicitur princeps , vel commentariensis , aut conicularius . Hæc enim nomina de legionaria militia sumpta sunt . *Idem* .

⁷⁷ *Interpellavit*] Interpellare , est median alterius orationem interrompere , vel alicui se alterius interponere . Apparet ergo Hortensium , quamvis diu multumque tacuerit , Tettium in medio testimonio perstrinxisse ,

quod diceret Philodamum adeo malam causam habuisse , ut a Cn. Nerone damnatus sit . *Idem* .

⁷⁸ *Putasse non oportere*] Reprehensio iudicati ab ea parte , qua cause derivatio facit , ne nobis iudicata obfint . Non enim causam Verris relevatam esse , sed illos damnatos , quod quoquo modo occisum hominem esse constaret . *Idem* .

tis : sed illos damnatos esse cædis . Verum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit ? Audite , quæso , Iudices , & aliquando miseremini sociorum , & ostendite , aliquid his in vestra fide præsidii esse oportere .

XXIX. Quod toti Asiæ jure occisus videbatur istius ille verbo licitor , re vera minister improbissimæ cupiditatis : pertinuit iste ⁷⁹ , ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur . Rogat & orat Dolabellam , ut de sua provincia decedat : ad Neronem proficiscatur : se demonstrat incolumem esse non posse , si Philodamo vivere , atque aliquando Romam venire licuisset . Commotus est Dolabella . Fecit id , quod multi reprehenderunt , ut exercitum , provinciam , bellum relinquere , & in Asiam , hominis nequissimi causa , in alienam provinciam proficisceretur . Postquam ad Neronem venit : contendit ab eo ⁸⁰ , ut Philodami causam cognosceret . Venerat ipse , qui esset in consilio , & primus sententiam diceret . Adduxerat etiam præfectos , & tribunos militares suos , quos Nero omnes in consilium vocavit . Erat in consilio etiam æquissimus iudex ipse Verres . Erant nonnulli togati creditores Græcorum ⁸¹ , quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia . Ille miser defensorem reperire neminem poterat . Quis enim esset aut togatus , qui Dolabellæ gratia ; aut Græcus , qui ejusdem vi & imperio non moveretur ? Accusator autem apponitur ⁸² civis Romanus de creditoribus Lamplacænorum ⁸³ : qui si dixisset quod iste iussisset ; per ejusdem istius licitores a populo pecuniam posset exigere . Cum hæc omnia tanta contentione , tantis copiis agerentur : cum illum miserum multi accusarent , nemo defenderet : cumque Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio : Verres fortunas agi suas diceret : idem testimonium diceret :

⁷⁹ *Pertinuit iste*] Mire orator , non Verrem vindicare mortem Cornelii damnatione Philodami , sed crimen suum relevare voluisse . Quorum alterum injuriæ passus est , alterum male sibi conficii . *Idem* .

⁸⁰ *Contendit ab eo*] Extortit ei . *Idem* .

⁸¹ *Togati creditores Græcorum*] Noluit dicere equites Romanos , sed togatos dixit , &

creditores Græcorum , ut ostenderet causam Gratificationis in Verrem . *Idem* .

⁸² *Accusator apponitur*] Non dicitur accedit , sed a Verre scilicet subornatur . *Idem* .

⁸³ *Ex creditoribus Lamplacænorum*] Et hic causa gratiæ in persona ostenditur accusantis . *Idem* .

ceret : idem esset in consilio : idem accusatorem parasset : hæc cum omnia fierent , & cum hominem constaret occisum : tamen tanta vis istius injuriæ , tanta in isto improbitas putabatur , ut de Philodamo amplius pronuntiaretur ⁸⁴.

XXX. Quid ego nunc ^a in alteram actionem ⁸⁵ Cn. Dolabella spiritus ⁸⁶ , quid hujus lacrymas , & ^b concursiones proferam ? quid C. Neronis , viri optimi atque innocentissimi , nonnullis in rebus , animum nimis timidum atque demissum ? qui in illa re quid facere potuerit , non habebat , nisi forte , id quod omnes tum desiderabant , ut ageret eam rem sine Verre & Dolabella . Quidquid esset sine his actum , omnes probarent . Tum vero quod pronuntiatum est , non per Neronem judicatum , sed per Dolabellam ereptum existimabatur . Condemnatur enim perpaucis sententiis ⁸⁷ Philodamus , & ejus filius . Adest , instat , urget Dolabella , ut quam primum securi feriantur , quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent . Constituitur in foro Laodiceæ spectaculum acerbum , & miserum , & grave toti Asiæ provinciæ ; grandis natu parens , adductus ad supplicium ; ex altera parte filius : ille , quod pudicitiam liberorum ; hic , quod vitam patris , famamque sororis defenderat . Flebat uterque , non de suo supplicio , sed pater de filii morte , de patris filius . Quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse ? quem stertum totius Asiæ fuisse ? quem luctum & gemitum Lampfacenorum ? securi esse percussos homines innocentes , nobiles , socios populi Romani , atque amicos , propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam , atque improbissimam cupiditatem ?

Jam jam , Dolabella , neque me tui , neque tuorum liberum ,

⁸⁴ *Ut de Philodamo amplius pronuntiaretur*] Mos veterum hic fuerat , ut si absolvendus quis esset , statim absolveretur : si damnandus , statim damnaretur : si causa non esset idonea ad damnationem , absolvi tamen non posset , amplius pronuntiaretur . *Idem* .

^a *Man. Lamb. in altera actione* .

^b *Lamb. concursiones* .

⁸⁵ *Quid ego nunc in altera actione*] Hic apparet , etiam in amplificatione sic alteram

actionem dici , quemadmodum in compendatione . *Idem* .

⁸⁶ *Cn. Dolabella spiritus*] Plus significat dicendo spiritus , quam si animositatem contentioneve diceret . *Idem* .

⁸⁷ *Perpaucis sententiis*] Perninimum paucis sententiis eum dixit damnatum , ut ostenderet vix paucos inventos , qui ad opprimendum eum numerum damnationis impleverant post ampliationem . *Idem* .

rum , quos tu miseros in egestate , atque in solitudine reliquisti , misereri potest . Verresne tibi tanti fuit , ut ejus libidinem , hominum innocentium sanguine lui velles ? Idcircone exercitum , atque hostem relinquebas ⁸⁸ , ut tua vi & crudelitate , istius hominis improbissimi pericula sublevares ? Quod enim eum tibi quaestoris in locum constitueras , idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti ? Nesciebas , ab eo Cn. Carbonem consulem , cujus re vera quaestor fuit , non modo relictum , sed etiam spoliatum auxiliis ⁸⁹ , pecunia nefarie oppugnatum & proditum ? Expertus igitur es istius perfidiam , cum se ad inimicos tuos ⁹⁰ contulit : cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit : cum rationes ad ararium , nisi damnato ⁹¹ te , referre noluit .

XXXI. Tantane tuæ , Verres , libidines erunt , ut eas capere ac sustinere non provinciæ populi Romani , non nationes exteræ possint ? Tune , quod videris , quod audieris , quod concupieris , quod cogitaris , nisi id ad nutum tuum præsto fuerit , nisi libidini tuæ , cupiditatique paruerit , immittentur homines ? expugnabuntur domus ? civitates non modo pacatæ , verum etiam sociorum atque amicorum , ad vim , atque ad arma confugient , ut ab se , atque ab liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint ? Nam quæro abs te , circumfessissime sis Lamplaci : ceperintne domum , in qua diversabare , illa multitudo incendere : voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampfaceni ? Negare non potes . Habeo enim testimonium ⁹² tuum , quod apud Neronem dixisti : habeo quas ad eundem literas misisti . Recita hunc ipsum locum de testimonio . TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM . Recita ex Verres literis ad Neronem : EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM . *Non multo post in*

Tom. IV.

D d

⁸⁸ *Idcircone exercitum , atque hostem relinquebas ?*] Recte dixit : bellum enim a Dolabella gerebatur in Cilicia . *Idem* .

⁸⁹ *Sed etiam spoliatum auxiliis*] Auxiliis pro auxilio , quaestoris scilicet . Aut auxiliis ipsius pecunia , quæ avertabatur . Sic Virgilius : *Auxiliumque vie veteres rillare relictis Thebaeos* . *Idem* .

⁹⁰ *Ad inimicos tuos*] Accusatores , scilicet

Scaurum .

⁹¹ *Nisi damnato*] Non posset enim rationes falsas ad ararium referre Verres , nisi damnato Dolabella , qui redarguere mentientem præstans valeret . *Idem* .

⁹² *Testimonium publicum tuum , quod apud Neronem dixisti*] Contra Philodamum . *Idem* .

domum. Bellumne populo Romano ⁹³ Lampfaceni cives facere conabantur? deficere ab imperio, ac nomine nostro volebant? Video enim, & ex iis, quæ legi & audivi, intelligo: in qua civitate non modo legatus populi Romani circumfessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satisfactum sit ⁹⁴, ei civitati bellum indici ⁹⁵, atque inferri solere.

Quæ fuit igitur causa, cur cuncta civitas Lampfacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurreret? Tu enim neque in literis, quas Neroni mittis, neque in testimonio, causam tanti tumultus ostendis ullam: obfessum te dicis: ignem allatum, sarmenta circumdata, listorem tuum ⁹⁶ occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam hujus tanti terroris occultas. Nam si quana Rubrius injuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, & tua cupiditate fecisset; de tui comitis injuria questum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ causa illius tumultus fuerit, testes a nobis producti dixerint, ipse celarit; nonne causam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat?

XXXII. Huic homini parcetis igitur, Judices, cujus tanta peccata sunt, ut ii, quibus injurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad ulciscendum ⁹⁷, neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint? Circumfessus es. A quibus? A Lampfacenis, barbaris hominibus, credo, aut iis, qui populi Romani nomen contemnerent. Immo vero ab hominibus & natura, & consuetudine, & disciplina lenissimis: porro autem populi Romani conditione socii, fortuna fervis, voluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas injuriæ, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampfaceni moriendum

⁹³ Bellum ne populo Romano] Sic enim ad Neronem scripserat Verres. Idem.

⁹⁴ Nisi publice satisfactum sit] Nisi decreto publico traditi ad penam sint culpæ auctores. Satisfacere est enim, tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam. Idem.

⁹⁵ Ei civitati bellum indici] Ut Corinthiis, ut Tarentinis. Idem.

⁹⁶ Listorem tuum] Cornelium scilicet. Idem.

⁹⁷ Legitimum tempus ad ulciscendum] An vitio magistratus? accepto enim successore ad magistratum accusari possunt. Idem.

endum sibi potius, quam perpetiendum putarent; nunquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuæ, quam metu legationis moverentur.

Nolite, per deos immortales, cogere socios, atque exterarum nationes hoc uti perfugio: quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario. Lampfacenos in istum nunquam ulla res mitigasset, nisi eum poenas Romæ daturum credidissent. Et si talem acceperant injuriam, quam nulla lege satis digne persequi poterant: tamen incommoda sua vestris committere legibus & judiciis, quam dolori suo permittere, maluerunt. Tu mihi, cum circumfessus a tam illustri civitate sis, propter tuum scelus atque flagitium: cum coegeris homines miseros & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus & judiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere: cum te in oppidis & civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed tyrannum libidinosum crudelemque præberis: cum apud exterarum nationes imperii, nominisque nostri famam, tuis probris flagitiisque violaris: cum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris, atque e flamma sociorum evolaris: hic tibi perfugium speras futurum? Erras. Ut huc incideres, non ut hic conquisceres, illi te vivum exire passi sunt.

XXXIII. Et ais, iudicium esse factum ⁹⁸, te injuria circumfessum esse Lampfaci, quod Philodamum cum filio condemnatus sit. Quid, si doceo, si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo (te ipso, inquam, teste docebo) te hujus circumfessionis tuæ causam & culpam in alios transfuisse ⁹⁹, neque in eos, quos tu infirmularas ¹⁰⁰, esse animadversum? jam nihil te iudicium Neronis adjuvat. Recita quas ad Neronem literas misit. EPISTOLA G. VERRIS AD NERONEM. Themistagoras & Thessalus... Themistagoram & Thessalum scribis populum concitasse. Quem populum? qui te circumfedit: qui te vivum combure-

D d 2

re

⁹⁸ Et ais, iudicium esse factum] Locus reprehensionis contra iudicatum, ne profit Verri, Philodamum esse damnatum. Idem.

⁹⁹ In alios contulisse] Non in Philodamum. Idem.

¹⁰⁰ Neque in eos, quos tu infirmularas] Dixeris, vel accusaris. Sensus hic est. Et alios, inquit, non Philodamum, accusasti: & ii ipsi, quos accusasti, damnati non sunt. Idem.

re conatus est. Ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis jus nomenque legati?

In Philodami iudicio dices id actum. Cedo mihi ipsius Verri testimonium. Videamus, quid idem iste juratus dixerit. Recita. *Ab accusatore rogatus respondit, in hoc iudicio non persequi: sibi in animo esse alio tempore persequi.* Quid igitur te iuvat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumfessus, cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano, communique causæ legatorum facta esset injuria insignis; non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti jus legationis? cur causam populi Romani deseruisti, ac prodidisti? cur injurias tuas, conjunctas cum publicis, reliquisti? Non te ad senatum causam deferre; non de tam atrocibus injuriis conquiri; non eos homines, qui populum concitarant, consulum literis evocandos curare oportuit?

Nuper, M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus e sano Dianæ servum suum, qui in illud asyllum confugisset, abduceret: Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor injuriæ illius fuisse argueretur. Tu, si te legatum ita Lampiaci tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, licet occideretur, ipse circumfessus pene incenderet: ejus autem rei duces, & auctores, & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram & Thesalium: quis non commoveretur? quis non ex injuria, quæ tibi esset facta, sibi provideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitrareretur? Etenim nomen legati ejusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum jura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

XXXIV.

1 Ubi hos persequeris] Subauditur, nomen, & Thesalium.

2 Ab accusatore interrogatus] Verres scilicet, productus in causa Philodami, & interrogatus. Loqui enim nisi interrogato testi non licebat. Interrogatur autem & ab eo, contra quem productus. Idem.

3 Cur imminuisti jus legationis] Qui potestatem suam in administrando non defendit, imminuit magistratus, veluti majestatis læsæ. Idem.

4 Quod bis Ephesi] Ephesi civitas, in qua Dianæ nomen peculiariter colitur. Idem.

5 Sed etiam inter hostium tela] Invidiosæ orator.

XXXIV. Magnum hoc Lampiacenum crimen est libidinis, atque improbilissima cupiditatis. Accipite nunc avaritiæ propemodum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit, quæ cum præsidii causa Myndum prosequeretur. Illi statim myoparonem egregium de sua classe⁶, ornatum atque armatum, dederunt. Hoc præsidio Myndum profectus est. Nam, quid Milesiis lænæ publicæ abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis & injuriis in magistratum Milesium, tametsi dici tum vere, tum graviter, & vehementer potest, tamen dicere prætermittam: eaque omnia testibus integra refervabo. Illud, quod neque taceri ullo modo, neque dici pro dignitate potest, cognoscite.

Milites, remigisque Miletum Myndo pedibus reverti jubet: ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorum navibus electum, L. Magio⁷, & L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit. Hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit. Hoc illi navigio ad omnes populi Romani hostes, usque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopen⁸, quæ in Ponto est, navigaverunt. O dii immortales! incredibilem avaritiam, singularemque audaciam! Navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo maleficii, si te hominum existimatio non movebat: ne illud quidem cogitabas, hujus improbilissimi furti, five adeo nefariæ prædæ, tam illustrem, ac tam nobilem civitatem testem futuram? An, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Milesisque rem gestam renuntiabat, animadvertere tuo rogatu conatus est, renuntia-

tio-

orator hoc addidit, cum de magistratu dicitur; non legato. Nam legatorum, in fœderibus faciendis, vel legibus pacis bellicæ dicendis, sancta corpora jure gentium atque inviolata servantur. Idem.

6 De sua classe] Habent enim Milesii præsidiarium classem, ex fodere præbendam populo Romano maritimis necessitatibus. Myoparoni navigii nomen est. Idem.

7 L. Magio, & L. Phannio] Hi transfugerunt a Mariano exercitu apud Mithridate-

tem agentes, ab eodem rege ad Sertorium missi erant de pacificanda societate belli adversus Romanos: quos in Italia jam positos, & ad Sertorium festinantes, & hostes judicaverat, & inquirendos mandaverat senatus. Hi tamen ad ultimum ad Romanos, prodito ex magna parte Mithridate, redierunt. Idem.

8 Usque ad Dianio ad Sinopen] Dianium Hispaniæ maritima civitas, Sinopæ Ponti est, ubi rex Mithridates erat. Idem.

tionemque ejus, ⁹, quæ erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli jufferat: idcirco te ex hoc crimine clausum esse arbitrare?

XXXV. Multum te ista fefellit opinio, & quidem multis in locis. Semper enim existimasti, & maxime in Sicilia, factis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in literas publicas vetuisses: aut, quod relatum esset, tolli coegisses. Hoc quam nihil sit, tamen ex multis Sicilia civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adfuerunt ii, qui imperant: simulac discesserunt; non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt ¹⁰, cur non tum in literas relatum sit. Manent istæ literæ Mileti; manent, &, dum erit illa civitas, manebunt. Decem enim naves, jussu L. Murenæ, populus Milesius ex pecunia vestigali populi Romani fecerat, sicut pro sua quæque parte Asiæ cæteræ civitates. Quamobrem unam ex decem, non prædonum repentino adventu, sed legati latrocinio; non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum, amissam, in literas publicas retulerunt. Sunt Romæ legati Milesi, homines nobilissimi, ac principes civitatis: qui, tametsi mensis ¹¹ Februarii, & consulum designatorum nomen expectant ¹²; tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, & religione adducti ¹³, & domesticarum legum

⁹ *Renuntiationemque ejus*] Quia renuntiaverat, navem a Verre L. Magio venditam fuisse. *Idem*.

¹⁰ *Non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt*] Sensus hic est. Non solum prohibitos se scribunt, sed cur se magistratus ipse prohibere curaverit, ne, cum oporteret, in literas publicas referrent quod gestum esset. *Idem*.

¹¹ *Qui, tametsi Februarii mensis*] Hic est mensis, quo frequens senatus postularis provincialiarum, & legationibus audiendis datur. *Idem*.

¹² *Et consulum designatorum nomen expectant*].

Idem] Et, *extimescent*, legitur. Nam utroque verbo idem significatur. Hortensii autem & Metelli opibus dicit legatos Milefos posse terreti, ne de myoparone dicant; præsertim cum ad beneficia petenda venturi sint Februario mense, & in manu sit consulum, quando, & quemadmodum referant ad senatum. Et bene nomen consulum dixit, ut potentiam demonstraret eorum, quorum etiam nomen formidinem efficit. *Idem*.

¹³ *Religione adducti*] Quia jurati testes produci solent, non solum, ne falsa dicant, verum etiam, ne, quæ vera sunt, taceant. *Idem*.

gum metu ¹⁴, quid illo myoparone factum sit. Ostendunt, C. Verrem in ea classe, quæ contra piratas ædificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse.

C. Malleolo quæstore Cn. Dolabellæ occiso ¹⁵, duas sibi hereditates venisse arbitratus est: unam quæstoriam procuratoris; nam a Dolabella statim pro quæstore jussus est esse: alteram tutelæ ¹⁶; nam, cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona ejus impetum fecit. Nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus erat, ut domi profus nihil relinqueret. Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat ¹⁷: argenti optimi cælati grande pondus secum tulerat: (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. Iste quod argenti placuit, invasit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina, cæteraque quæ in Asia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, asportavit: reliqua vendidit, pecuniam exegit.

Cum eum ad H-S vicies quinquies redegisse constaret: ut Romam rediit, nullam literam pupillo, nullam matri ejus, nullam tutoribus reddidit: servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines populos & literatos, suos esse dicebat; se emisse. Cum sæpius mater, & avia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem quantum pecuniæ Malleoli deportasset: multis efflagitatus aliquando dixit H-S decies. Deinde in decicis extrema cera ¹⁸ nomen infimum ¹⁹ in flagitiosa litura fecit: expensa Chryfogono servo ²⁰ H-S sexcenta millia, acce-

pta

¹⁴ *Legum domesticarum metu*] Patriæ suæ legum, quibus coguntur de incommodis patriæ non tacere. *Idem*.

¹⁵ *C. Malleolo quæstore Cn. Dolabellæ occiso*] Suspicioso verbo usus est oratorie. Nam non insitit, ut probet a Verre occisum esse: sed ita vult videri, quia Verri mors ejus lucro fuit. *Idem*.

¹⁶ *Alteram tutelæ*] Filii Malleoli tutor factus est Verres. *Idem*.

¹⁷ *Syngraphas fecerat*] Inter syngraphas & cætera chirographa hoc interest: quod in cæteris tantum, quæ gesta sunt, scribi solent;

in syngraphis etiam contra fidem veritatis pacto venit, & non numerata quoque pecunia, aut non integre numerata, pro temporaria voluntate hominum scribi solent more institutoque Græcorum: & cæteræ tabulæ ab una parte servari solent; syngraphæ signatæ utriusque manu, utriusque parti servandæ traduntur. *Idem*.

¹⁸ *Extrema cera*] Ultima tabula, ultima parte tabulæ. *Idem*.

¹⁹ *Novum infimum*] Ultimam titulum. Infimum autem, ut appareat falsum esse. *Idem*.

²⁰ *Expensa Chryfogono servo*] Quæritur, cujus

pta pupillo Malleolo retulit. Quo modo ex decies H-S sexcenta sint facta: quo modo DC eodem modo quadrarint²¹, ut illa, de Cn. Carbonis pecunia²², reliqua H-S sexcenta sunt facta: quo modo Chryfogono expensa lata sint: cur id nomen infimum, in lituraque sit, vos existimabitis. Tamen H-S sexcenta millia cum accepta retulisset, H-S quinque millia soluta non sunt. Homines, posteaquam reus factus est, alii redditi, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium, vicariique retinentur.

XXXVII. Hæc est istius præclara tutela. En, cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus virorum existimationis. Cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam tradidisset: cum tibi exposita esset omnis ad prædandum Pamphylia: contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? Jam te non Siculi, non aratores (ut dictitas) circumveniunt: non hi, qui decretis edictisque tuis in te concitati, infestique sunt: Malleolus a me productus est, & mater ejus, atque avia, quæ miseræ, stentes, eversum a te puerum patris bonis esse dixerunt. Quid expectas? an dum ab inferis ille Malleolus existat, atque abs te officia tutelæ, sodalitatibus, familiaritatisque flagitet? ipsum putato adesse. Homo avarissime & spurcissime, redde bona sodalis filio: si non quæ abstulisti, at quæ confessus es. Cur cogis sodalis filium, hanc primam in foro vocem cum dolore & querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis focrum, domum denique totam sodalis mortui, contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lætissimasque scæminas, in tantum virorum conventum insolitas invitæque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS ET AVIÆ.

XXXVIII. Pro quaestore vero quomodo iste commune Milyadum.

cujus servo. Verris scilicet, non Malleoli.

Idem.

²¹ Quadrarint] Solida facta sint, ut neque plus quidquam, neque minus inveniantur in summa. Ubi enim ratio sine fraude est, difficile est sexcenta, detractis quadringen-

tis, quadrare, & solidari, vel solida fieri, quin aut minus, aut plus aliquid reperiantur.

Idem.

²² Ut illa de Cn. Carbonis pecunia] Et, tibi enim sexcenta superfluisse, mentitus est.

Idem.

Iyadum²³ vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiamque totam frumento imperando, æstimando²⁴, hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi æstimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote: his nominibus, (quæ res per eum gestæ sunt, cum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos²⁵ imperaret, neque ea fumeret: pro his rebus pecuniam exigeret) his nominibus solis, Cn. Dolabellæ H-S ad tricies litrem esse æstimatam²⁶. Quæ omnia, etiam si voluntate Dolabellæ fiebant, per istum tamen omnia gerebantur. Constat in uno nomine²⁷: multa enim sunt ex eodem genere²⁸. Recita DE LITIBUS ÆSTIMATIONIS Cn. DOLABELLÆ PRÆT. P. R. PECUNIAE REDACTÆ, QUOD A COMMUNI MILYADUM. Te hæc coegisse, te æstimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi & injuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciæ te, tanquam aliquam calamitosam tempestatem, pestemque, pervasisse demonstro.

Itaque M. Scanus, qui Cn. Dolabellam accusavit, istum in sua potestate ac ditione tenuit²⁹. Homo adolescens³⁰, cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosceret, fecit perite & callide. Volumen ejus rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine quæ voluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit: dixit iste, quæ velle accusatorem putavit. Quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti voluissem, magna copia fuisset: qui ut se periculo li-

Tom. IV.

²³ Commune Milyadum] Mire, continuatur. republicam. Idem. Non tam urbis, quam regio Mylias intelligitur, quæ ab angustiis apud Termetium & transitum Tauri ad interiora per eas angustias extenditur montana regio, usque ad Sagulustum, & Apameensium regionem; ut Strabo ait sine lib. XIII. Incolæ in nummo Græco apud Golzium, & a Stephano de Urbibus dicuntur Milyadum.

²⁴ Frumento imperando, æstimando] Licebat enim magistratibus in usus suos frumentum accipere, si vellet, aut pro frumento pretium: quæ æstimatio dicebatur: in qua re avarissimi quique infinitam pecuniam contrahabant, iniquum pretium foetis imperando.

²⁵ Coria, cilicia, saccos] Cilicia texta de pilis in castrorum usum, atque nautarum.

²⁶ Dolabellæ æstimatam] Sub quo hæc quaestor Verres admittit. Idem.

²⁷ Constat in uno nomine] Perseverabo, inquit, in eodem titulo quaestorii criminis.

²⁸ Ex eodem genere] Furtorum scilicet Verris. Idem.

²⁹ In sua potestate ac ditione tenuit] Obnoxium criminum conscientia, & societate cum reo Dolabella, qui pro quaestore fuerat, & legatus. Idem.

³⁰ Homo adolescens] Quia cupidus accusavit, quam gravitorem virum decebat & dolosius: sed excusatur ætate. Idem.

E e

tium,